

پایان نامه کارشناسی ارشد
رشته علوم حدیث
گرایش تفسیر اثری

سبک شناسی تفسیر تبیان در تعامل با روایات تفسیری

استاد راهنما

حجت الاسلام والمسلمین دکتر ناصر رفیعی محمدی

استاد مشاور

حجت الاسلام والمسلمین عبدالحسین کافی

دانشجو

محمد کاظمی

اردیبهشت ۱۳۸۹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تمام حقوق این اثر متعلق به دانشکده علوم حدیث می باشد.

تقدیم:

حضرت مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف) که مفسر واقعی قرآن هستند.

وروح بلند شیخ طوسی، که از مفسران بزرگ اسلامی است.

سپاس از:

استاد راهنما: حجت الاسلام والمسلمین دکتر رفیعی

استاد مشاور: حجت الاسلام والمسلمین دکتر کافی

دانشکده علوم حدیث و معاونت پژوهشی این دانشکده

و همه کسانی که در تدوین این تحقیق، از یاری آنها بهره‌مند

گشته‌ام.

چکیده:

تبیان یکی از مهم‌ترین آثار تفسیری شیخ طوسی است که دارای ویژگی‌های مهمی همچون بهره‌گیری از عقل و نقل می‌باشد. شیخ طوسی در تفسیر آیات، از قرآن، روایات اهل بیت (علیهم السلام)، مطالب تفسیری صحابه و تابعین، اقوال مفسران و دیگر دانشمندان اسلامی مانند لغویین، استفاده می‌کند. همچنین عنصر عقل نیز یکی از پایه‌های اساسی روش تفسیری تبیان به شمار می‌رود. از منظر شیخ طوسی، آن دسته از اخبار آحاد در تفسیر مطرود هستند که علاوه بر همراه نبودن با قرائن مطابقت با عقل، قرآن، سنت قطعی و اجماع شیعه، از داشتن شرایط جواز عمل نیز محروم باشند و هر روایتی که متصف به خبر واحد بودن شد غیر قابل استفاده در تفسیر نخواهد بود. شیخ طوسی نقش روایات اهل بیت (علیهم السلام) را در تفسیر قرآن، محوری دانسته و حجم عظیمی از این روایات را در مواضع مختلف تفسیری به کار برده است. به تعبیر دیگر، روایات تفسیری در تبیان دارای کارکردهای گوناگونی هستند. مهم‌ترین کارکردهای روایات تفسیری در تبیان مشتمل بر چهار بخش عمده است:

الف) تفسیری، در ۱۰ قسم: تبیین مفاد آیات، تأیید معنای ظاهری آیه، تأیید و یا تقویت اقوال، نقد اقوال با روایت، تأیید روایت با روایت، نقد روایت با روایت، و در ضمن، شیخ طوسی تأویل را به معنای تفسیر و روایات تأویلی را نیز تفسیری می‌داند. **ب) مباحث کلامی**، در دو قسم: اثبات اصول و فروع اعتقادات شیعه و پاسخ به شبهات مخالفان و نقد و بررسی اقوال آنان. **ج) علوم قرآنی**، در چهار قسم: اسباب نزول، نسخ، مکی و مدنی و قرائت. البته در مباحث قرائت به این نتیجه رسیدیم که شیخ طوسی روایات قرائت را به نحوی در تفسیر آیات به کار برده و کارکرد تفسیری برای بسیاری از آنها قائل است و شاید خواسته تا راهی جدید در ارزیابی روایات قرائت معرفی نماید. **د) کارکردهای روایات در تبیین معنای واژگان و اعراب آیات**. از سوی دیگر، روایات تفسیری در تبیان با اعمال شیوه‌های متعددی مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. برخی از این شیوه‌ها سندی و برخی متنی است. اخبار آحاد، روایات مرفوع، روایات مرسل و نقد راوی، مواردی هستند که در تبیان مورد ارزیابی سندی واقع شده‌اند. همچنین، عرضه به قرآن، عرضه به سنت، بهره‌گیری از عقل، سنجش با اجماع و برخی شیوه‌های دیگر، روش‌های تبیان در ارزیابی متنی روایات تفسیری هستند.

کلید واژه: شیخ طوسی، تبیان، روایات تفسیری، کارکردها، شیوه‌های ارزیابی

فهرست مطالب

مقدمه	۱
۱- طرح مسئله	۳
۲- پیشینه تحقیق	۳
۳- ضرورت تحقیق	۶
۴- سئوالات تحقیق	۷
۵- فرضیه	۷
۶- روش تحقیق	۸

فصل اول: کلیات

گفتار اول: مفهوم شناسی واژه‌ها	۱۱
۱- تفسیر	۱۳
۲- تعامل	۱۴
۳- روایات تفسیری	۱۴
گفتار دوم: شناخت نامه شیخ طوسی	۱۷
۱- زندگی نامه	۱۹
۲- اساتید و شاگردان	۲۱
۳- آثار شیخ طوسی	۲۲
۴- شیخ طوسی از منظر دانشمندان اسلامی	۲۵
گفتار سوم: شناختنامه تبیان	۲۷
۱- جامع همه علوم قرآنی	۲۹
۲- اعتدال در مباحث تفسیری	۳۰
۳- بهره گیری از دو عنصر عقل و نقل	۳۰
گفتار چهارم: روشهای تفسیری	۳۳
۱- روش تفسیر قرآن به قرآن	۳۵
۲- روش تفسیر روائی	۳۶
۱-۲- روش تفسیر روابی محض	۳۶
۲-۲- روش تفسیر روابی غیر محض	۳۶

۳۷	۳- روش تفسیر عقلی.....
۳۸	۴- روش تفسیر علمی.....
۳۸	۵- روش تفسیر اشاری (باطنی، عرفانی).....
۳۹	۶- روش تفسیری جامع و کامل.....
۴۱	گفتار پنجم: روش تفسیری تبیان.....
۴۷	گفتار ششم: بررسی برخی از مبانی مهم تفسیری.....
۴۹	۱- قابل فهم بودن ظاهر قرآن.....
۵۰	۲- حجیت عقل در تفسیر.....
۵۰	الف) اهمیت عقل و تعقل از نگاه متون دینی.....
۵۲	ب) قرآن کتاب هدایت، برای مردم.....
۵۳	ج) عدم مخالفت قرآن و روایات صحیح با عقل.....
۵۴	۳- حجیت خبر واحد در تفسیر.....
۵۶	۴- حجیت و جایگاه اقوال صحابه در تفسیر.....
۵۷	۱-۴- اهمیت اقوال صحابه در نزد مفسران اهل سنت.....
۵۸	نقد و بررسی این دیدگاه.....
۶۰	۲-۴- کارکرد اقوال صحابه در تفسیر.....
۶۱	جمع بندی نهایی.....
۶۳	گفتار هفتم: بررسی سه مبنای مهم تفسیری از دیدگاه شیخ طوسی در تبیان.....
۶۵	۱- حجیت عقل در تفسیر.....
۶۷	۲- حجیت خبر واحد در تفسیر.....
۷۳	۳- جایگاه روایات و اقوال صحابه و تابعین در تبیان.....
۷۳	۱-۳- احترام به صحابه و تابعین همراه با واقع بینی علمی.....
۷۵	۲-۳- استفاده گسترده از مطالب تفسیری صحابه و تابعین.....
۷۶	۳-۳- ارزیابی روایات و اقوال صحابه و تابعین.....

فصل دوم: کارکردهای روایات تفسیری در تبیان

۸۱	گفتار اول: مقدمه.....
۸۳	الف) جایگاه تفسیری روایات اهل بیت (علیهم السلام).....
۸۶	ب) دیدگاه شیخ طوسی درباره جایگاه روایات در تفسیر.....

۸۶	۱- نگاهی به مقدمهٔ تبیان
۸۸	۲- دو ویژگی روایات تبیان
۸۸	۱-۲ کاربرد فراوان
۸۹	۲-۲ تنوع در کارکرد
۹۱	گفتار دوم: گونه‌های کارکرد روایات تفسیری در تبیان
۹۳	الف) کارکردهای تفسیری
۹۴	۱- تبیین مفاد آیات
۹۵	۲- تأیید معنای ظاهری آیه
۹۷	۳- تأیید و یا تقویت اقوال
۹۸	۴- نقد اقوال
۱۰۱	۵- روایت در تأیید روایت
۱۰۴	۶- نقد روایت
۱۰۵	۷- تبیین قصص
۱۰۹	۸- تخصیص عمومات قرآنی
۱۰۹	۱-۸ سعی بر ابقاء آیات بر عموم
۱۱۰	۲-۸ لزوم دلیل در تخصیص آیات
۱۱۲	۳-۸ تخصیص عمومات قرآنی با روایت
۱۱۴	۹- نقش روایات در تفسیر آیات الأحکام
۱۱۹	۱۰- تفسیر صحیح آیات متشابه
۱۲۱	کارکرد روایات تأویل در تبیان
۱۲۴	ب) کارکرد روایات در مباحث کلامی
۱۲۶	۱- پاسخ به شبهات مخالفان و نقد و بررسی اقوال آنان
۱۲۷	۲- اثبات اعتقادات شیعه
۱۳۰	ج) کارکرد روایات در مباحث علوم قرآنی
۱۳۰	۱- اسباب نزول
۱۳۲	۲- مکی و مدنی
۱۳۳	شیوه‌های تشخیص مکی و مدنی
۱۳۴	الف) بررسی شیوهٔ نقلی

- ب) بررسی شیوه توجّه به مضمون آیات ۱۳۴
- ۱-۲-۱-۲ مکی و مدنی در تبیان ۱۳۵
- ۱-۲-۱-۲ طرح بحث به صورت خلاصه ۱۳۶
- ۱-۲-۲-۲ نقل اقوال و نظرات مختلف ۱۳۶
- ۱-۲-۳-۱-۲ ارائه ملاک‌هائی جهت تشخیص مکی از مدنی ۱۳۶
- ۱-۲-۴-۲ توجّه به مضمون آیات در شناخت مکی و مدنی ۱۳۷
- ۱-۲-۵-۲ توجّه به نقش مکی و مدنی در تفسیر آیه ۱۳۸
- ۲-۲-۲ جایگاه روایات در تبیین مکی و مدنی در تبیان ۱۳۸
- ۳-۱-۲ نسخ آیات ۱۳۹
- ۱-۳-۱-۲ نسخ آیات با سنت از نظر دانشمندان اسلامی ۱۴۰
- ۲-۳-۲ نسخ قرآن با روایات در تبیان ۱۴۲
- ۴-۱-۲ قرائت آیات ۱۴۳
- بررسی روایات سبعة احرف در شیعه و اهل سنت ۱۴۴
- ۱-۴-۱-۲ قرائت آیات در تفسیر تبیان ۱۴۸
- ۱-۴-۱-۲ نگاهی به مقدمه ۱۴۸
- ۲-۱-۴ مباحث قرائت در ذیل آیات ۱۵۰
- ۲-۴-۲ بررسی روایات قرائت در تبیان ۱۵۰
- د) کارکردهای دیگر ۱۵۵
- ۱-۱ تبیین معانی واژگان ۱۵۵
- ۲-۱ تبیین اعراب آیات ۱۵۹

فصل سوم: شیوه های ارزیابی روایات تفسیری در تبیان

- گفتار اول: مقدمه ۱۶۵
- ۱- تبیین معنای ارزیابی ۱۶۷
- ۲- ضرورت ارزیابی روایات تفسیری ۱۶۷
- ۳- علل توجّه کمتر شیخ طوسی به ارزیابی سند ۱۶۸
- ۴- تقسیم بندی روایات تبیان، از منظر ارزیابی آنها ۱۷۰
- گفتار دوم: شیوه های ارزیابی روایات تفسیری در تبیان ۱۷۳
- الف) ارزیابی سندی ۱۷۵

۱۷۶.....	۱- اخبار آحاد.....
۱۷۶.....	۲- روایات مرفوع.....
۱۷۸.....	۳- روایات مرسل.....
۱۷۸.....	۴- نقد راوی.....
۱۷۹.....	ب) ارزیابی متنی.....
۱۸۰.....	۱- عرضه به قرآن.....
۱۸۲.....	۲- عرضه به سنت.....
۱۸۳.....	۳- بهره گیری از عقل.....
۱۸۴.....	۴- سنجش با اجماع.....
۱۸۵.....	۵- شیوه های دیگر.....
۱۸۷.....	ج) ارزیابی اسرائیلیات در تبیان.....
۱۸۷.....	نکاتی در مورد اسرائیلیات.....
۱۸۹.....	د) شیوه های برخورد با روایات متعارض در تبیان.....
۱۹۲.....	نتایج.....
۱۹۵.....	منابع و مأخذ.....

مقدمه

